

BRANT PITRE

Inleiding tot het geestelijk leven

*Bewandel met Jezus
de weg van het gebed*

Jade 24

INHOUD

Inleiding.....	9
----------------	---

HET GEBED

1. Het mondgebed	21
2. De overpeinzing van Gods woord	32
3. Contemplatie.....	45

DE GEESTELIJKE WEG

4. De eerste stap.....	59
5. De tien geboden.....	70
6. De drie verzoeken	82
7. Vasten.....	93
8. Het geven van aalmoezen.....	103
9. Het gebed des Heren.....	113

ONDEUGDEN EN DEUGDEN

10. De zeven hoofdzonden	127
11. Hoogmoed versus nederigheid	138
12. Afgunst versus barmhartigheid.....	150
13. Woede versus zachtmoedigheid.....	163
14. Hebzucht versus vrijgevigheid.....	174

15. Wellust versus kuisheid	184
16. Gulzigheid versus matigheid	197
17. Luiheid versus ijver	208
18. Verdriet versus geduld	220

HOE KOMEN WE VERDER?

19. Onderzoek van het hart	233
20. <i>Lectio divina</i> en Jakobs ladder	248
21. De strijd van het gebed	261
22. De donkere nacht	273
23. Het levende water	285

Dankwoord	296
-----------------	-----

Noten	298
-------------	-----

Inleiding

Als iemand dorst heeft, hij kome tot Mij; ... hij drinke!

— Jezus van Nazaret (Joh. 7,37-38)

Vele jaren geleden bood een vriend mij gratis een paar boeken aan uit zijn eigen theologische bibliotheek. In die tijd was ik een jonge professor die net was gepromoveerd en een berg studieschulden had. Uiteraard zei ik ja. Wist ik veel dat hij met die “paar” boeken doelde op een verzameling van over de *duizend* stuks! Uiteindelijk stuurde hij mij meer dan vijftig grote dozen die vol zaten met boeken over het Oude Testament, het antieke jodendom, het Nieuwe Testament en het vroege christendom – stuk voor stuk onderwerpen die ik had bestudeerd tijdens mijn promotieprogramma aan de Notre Dame Universiteit.

Een aantal dozen was echter gevuld met boeken over *spirituele* theologie – en daar wist ik vrijwel niets van af. Er zaten werken in van oud-christelijke schrijvers als Johannes Cassianus en Johannes Climacus, van middeleeuwse mystici als Catherina van Siena en Thomas a Kempis, en van moderne geestelijke meesters als Ignatius van Loyola, Teresa van Avila en Johannes van het Kruis.

Toen ik eenmaal was begonnen met het lezen van de klassieke geestelijke literatuur, kon ik er niet meer mee stoppen. Het leek alsof ik jaren in de woestijn had doorgebracht en nu pas water mocht gaan drinken aan een bron. Voor het eerst begon ik iets te leren over de overpeinzing van Gods woord, de contemplatie, de zeven doodzonden, de deugden die daar het tegenovergestelde van zijn, en andere onderwerpen. Toen ik datzelfde jaar het verzoek kreeg om een keuzevak te doceren, wist ik meteen dat het over spirituele theologie moest gaan. Gezien het feit echter

dat mijn promotieonderzoek betrekking had op de Bijbel, besloot ik mij te richten op de wijze waarop de christelijke spiritualiteit is geworteld in de Heilige Schrift.

Tot op de dag van vandaag is dit college nog steeds de meest indrukwekkende ervaring die ik ooit in een klaslokaal heb mogen beleven.¹ Het bestuderen van de wijze waarop het geestelijk leven is geworteld in de Heilige Schrift, was niet alleen leerzaam, het had een *transformerende* uitwerking. Het veranderde mij. Dit effect leek het college ook te hebben op mijn studenten. Meer dan eens vroegen zij: “Waarom hebben we dit nooit eerder gehoord?” Samen kwamen we tot het besef dat we proefden van iets kostbaars, van datgene namelijk wat Jezus zelf het “ene ding” noemt dat “nodig” is (vgl. Lc. 10,42). In die periode deed ik een aantal ontdekkingen die uiteindelijk de basis hebben gelegd voor dit boek.

DRIE SOORTEN GEBED

De eerste les die ik leerde, was dat er verschillende soorten gebed zijn. Met mijn katholieke opvoeding was ik er altijd van uitgegaan dat bidden niet meer inhield dan dat je de woorden opzei van een aantal gebeden die je uit je hoofd had geleerd, zoals het Onze Vader. Toen ik echter een aantal geestelijke klassiekers begon te lezen, kwam ik er al gauw achter dat het geestelijk leven veel meer inhoudt dan dat. Het mondgebed mag dan wezenlijk zijn, maar het is slechts één van op zijn minst drie vormen van gebed:

1. *Het mondgebed*: je bidt met woorden die je uit je hoofd kent of die spontaan bij je opkomen.
2. *De overpeinzing*: je bidt met de geest, met name door de Schrift te lezen en te overwegen, en door in gesprek te gaan met God.

3. *Contemplatie*: je bidt met de “ogen” van het hart, met een liefdevol verlangen om Gods aangezicht te “zien”.

Elk van deze soorten gebed is bijbels tot op het bot. Jezus zelf leert zijn discipelen een mondgebed als Hij hun het Onze Vader schenkt (zie Mt. 6,9-13). Voorts lezen we in het begin van het boek Psalmen hoe eenieder wordt gezegend die “dag en nacht” de Schrift “overpeinst” (Ps. 1,1-2). Tot slot geeft het boek Exodus ons een klassieke beschrijving van contemplatie in de passage waarin wordt verteld hoe Mozes bidt in de verbondstent, waar “Jahwe sprak tot Mozes *van aangezicht tot aangezicht*” (Ex. 33,11). In alle klassieke geestelijke lectuur vinden we terug dat elk van deze drie soorten gebed een plaats moet krijgen in het leven van elke leerling van Jezus.

DE STADIA VAN GEESTELIJKE GROEI

Mijn tweede ontdekking was dat het geestelijk leven bestaat uit bepaalde *stadia* die men doorloopt in het kader van een groeiproses. Op jongere leeftijd dacht ik dat mijn geestelijke leven zoiets was als een “draaideur”. Aan de ene kant van die draaideur bevonden zich de hoofdzonden of “doodzonden”, en aan de andere kant bevonden er zich berouw en vergeving, ofwel de “staat van genade”. Mijn belangrijkste doel was om te sterven aan de goede kant van die draaideur. Jarenlang had ik het gevoel dat ik op geestelijk vlak in cirkels aan het ronddraaien was, zonder dat ik ooit het gevoel had dat ik vooruitkwam. Als ik al iets voelde, dan was het dat ik voortdurend teruggleed.

Ik was verrast toen ik erachter kwam dat dit *niet* de manier was waarop de grote geestelijke schrijvers het christelijke leven beschrijven. Zij maken in plaats daarvan een vergelijking met het biologische leven van de mens, dat eveneens bepaalde stadia doorloopt – jeugd, adolescentie

en volwassenheid – en ze zeggen dat ook iemands geestelijke leven normaal gesproken bepaalde stadia doorloopt. In de loop van de eeuwen heeft een aantal geestelijke schrijvers deze stadia beschreven als drie “wegen”:

1. *De weg van zuivering*: de weg van de geestelijke kindertijd, waarbij men zich erop toelegt de geboden te onderhouden en de hoofdzonden uit te bannen (vandaar de term “zuivering”), en waarbij men ook leert om te bidden tot de Vader en de overpeinzing van Gods woord te beoefenen.
2. *De weg van verlichting*: de weg van de geestelijke adolescentie, waarbij men zich richt op een dieper begrip van de mysteries van het leven van Christus (vandaar de term “verlichting”) – dit terwijl men een groei doormaakt in de deugden – en waarbij men zich toelegt op contemplatie.
3. *De weg van vereniging*: de weg van geestelijke volwassenheid, waarbij men zich richt op de vereniging met God (vandaar de term “vereniging”) door de kracht van de Heilige Geest en door de vervolmaking van geloof, hoop en liefde.

Hoewel de terminologie in deze vorm zich pas na geruime tijd heeft ontwikkeld, vindt het basisidee van deze drie stadia van geestelijke groei wel degelijk zijn oorsprong in de Bijbel. Zo stelt de apostel Paulus geestelijke “onmondigheid” in Christus tegenover “de volmaakte Man” (Ef. 4,13-14). Evenzo onderscheidt de apostel Johannes drie geestelijke “leeftijden” in de Kerk: de “kinderen” zijn de beginners, de “jonge mannen” zijn diegenen die geestelijke vooruitgang hebben geboekt, en de “vaders” zijn de geestelijk volwassenen (1 Joh. 2,12-13).²

In de loop der eeuwen hebben verschillende geestelijke auteurs verschillende namen gegeven aan deze stadia van het innerlijk leven. Dat neemt niet weg dat deze drie stadia

– het begin, het midden en het einde – op herkenbare wijze zijn terug te vinden bij de geestelijke schrijvers uit de Oudheid, de Middeleeuwen en de moderne tijd, zowel binnen de oosterse als binnen de westerse christelijke traditie.³ Gezamenlijk vormen zij een getuigenis dat het geestelijk leven *geen* draaideur is maar een *groeiproces*. Met dat al moet wel altijd in aanmerking worden genomen dat ieders persoonlijke *ervaring* van dit proces uniek zal zijn. We mogen nooit vergeten dat het geestelijk leven een mysterie is.⁴ Maar tegelijkertijd beschrijft Jezus zichzelf in de Bergrede als *één enkele “weg”* (Grieks: *hodos*) die door *al* zijn leerlingen moet worden bewandeld (Mt. 7,14). Dit beeld van een weg gaat uit van een beginpunt en van een voortgaande beweging richting een einddoel. Ook laat dit beeld ons zien dat Jezus zijn volgelingen “discipelen” of letterlijker gezegd “leerlingen” noemt (Grieks: *mathētai*) – met een woord dat is afgeleid van het Griekse woord voor “leren” (Grieks: *manthanō*).⁵ Dit houdt in dat hij van hen verwacht dat zij zijn leerstellingen leren en dat ze *samen de weg gaan* van hun spirituele meester en rabbi, die ook “de Christus” is (zie Mt. 10,24-25; 23,8-10).⁶ Immers, volgens Jezus is zijn “weg” een weg “ten leven” – en daarmee bedoelt Hij: “het eeuwige leven” (Mt. 7,14; 19,16-17).

DE UNIVERSELE ROEPING TOT HEILIGHEID

Mijn derde en misschien wel belangrijkste ontdekking was een verrassing: alle christenen – ikzelf inbegrepen – zijn ertoe geroepen om heiligen te zijn. Nu kan ik mij niet herinneren dat iemand ooit echt tegen mij heeft gezegd dat heiligheid iets onbereikbaars zou zijn voor een leek als ik. Maar toch had ik ergens onderweg het idee opgepikt dat monniken, nonnen, priesters, bisschoppen en paus wellicht als roeping zouden kunnen hebben dat ze God contempleren en zich met Hem verenigen, maar dat er voor mij toch

echt niet meer in zat dan spirituele middelmatigheid in dit leven, waarna ik (hopelijk) niet naar de hel zou hoeven. Hoe meer ik echter de klassieke geestelijke literatuur bestudeerde, hoe meer ik besepte dat *ieder mens* – oud of jong, man of vrouw, gehuwd of ongehuwd – geroepen is tot authentieke heiligheid.⁷

Nu had dit eigenlijk geen verrassing mogen zijn, want zegt Jezus zelf niet in de Bergrede: “Weest dus *volmaakt*, zoals uw Vader in de hemel volmaakt is” (Mt. 5,48)? Met deze woorden doelt Jezus op de oproep van God aan het volk Israël: “Wees *heilig*, want Ik, Jahwe uw God, ben heilig” (Lv. 19,2). Zo zegt ook de apostel Paulus dat de christenen van Korinte – allemaal leken die vroeger heidenen waren geweest – zonder uitzondering “tot een *heilig leven* zijn bestemd” (1 Kor. 1,2). Tot slot worden de lezers van de brief aan de Hebreeënen opgeroepen tot het leiden van “een *heilig leven*, want zonder dat zal niemand de Heer zien” (Heb. 12,14). Misschien vinden we het mooiste voorbeeld van de universele roeping tot heiligheid in het verhaal van Jezus’ ontmoeting met de Samaritaanse vrouw aan de waterput:

Toen een vrouw uit Samaria water kwam putten zei Jezus tot haar: “Geef Mij te drinken.” ... De Samaritaanse zei tot Hem: “Hoe kunt Gij als Jood nu te drinken vragen aan mij, een Samaritaanse?” Joden onderhouden namelijk geen betrekkingen met de Samaritanen. Jezus gaf haar ten antwoord: “*Als ge enig begrip hadt van de gave Gods en wist wie het is, die u zegt: Geef Mij te drinken, zoudt ge het aan Hem hebben gevraagd en Hij zou u levend water hebben gegeven.*” Daarop zei de vrouw tot Hem, “Heer, Ge hebt niet eens een emmer en de put is diep; waar haalt Ge dan dat levende water vandaan?” ... Jezus antwoordde haar: “Iedereen die van dit water drinkt, krijgt weer dorst, maar wie van het water drinkt dat Ik hem zal geven, krijgt in eeuwigheid geen dorst meer; integendeel, het water dat Ik hem zal geven, zal

in hem een waterbron worden, opborrelend tot eeuwig leven." Hierop zei de vrouw tot Hem: "Heer geef mij van dat water, zodat ik geen dorst meer krijg en niet meer hier behoef te komen om te putten." (Joh. 4,7. 9-11. 13-15)

We zullen later nog nader ingaan op het beeld van het "levende water".⁸ Voor het moment is de kern van de zaak dat Jezus het niet heeft over gewoon water. Hij spreekt over het feit dat Hij de *geestelijke* dorst van de vrouw wil lessen door haar de gave van de Heilige Geest te schenken. Jezus zegt dan ook elders in het Evangelie volgens Johannes:

Als iemand dorst heeft, hij kome tot Mij; wie in Mij gelooft, hij drinke! Zoals de Schrift zegt: "Stromen van levend water zullen uit zijn binnenste vloeien." Hiermee doelde Hij op de Geest, die zij, die in Hem geloofden, zouden ontvangen. (Joh. 7,37-39)

Op het eerste gezicht zou je kunnen denken dat de Samaritaanse vrouw geen erge goede kandidaat is om de gave van de Heilige Geest te ontvangen. Om te beginnen is ze niet joods. De Samaritanen waren afstammelingen van heidenen die zich eeuwen tevoren in het Heilige Land hadden gevestigd (zie 2 Kon. 17,24-41). Hoewel de Samaritanen de God van Israël aanvaardden, moesten ze niets hebben van de tempel van Jeruzalem (zie Joh. 4,19-24). Daar komt nog bij dat de Samaritaanse vrouw zich in een staat van zware zonde bevindt. Niet alleen is ze vijf keer getrouwd, maar op dat moment leeft ze samen met een man die niet haar echtgenoot is (zie Joh. 4,17-18). Volgens de opvattingen van het jodendom in de Oudheid was ze dus openlijk en bij voortduring bezig met ontucht.

Toch is dit alles voor Jezus geen reden om ervan af te zien haar de gave van de Heilige Geest aan te bieden. Wat blijkt dus? *Haar zonde is voor Jezus geen beletsel om haar te roepen.* Wél is het zo dat ze, zodra ze Hem vraagt om haar

van dat water te geven, eerst iets zal moeten doen aan de zonde zoals die in haar leven wortel heeft geschoten. Dat is de reden dat Jezus tegen haar zegt: “Ga uw man roepen en kom dan hier terug” (Joh. 4,16). En toch... Jezus is degene die naast de bron op haar zit te wachten. *Hij* is degene die als eerste om drinken vraagt. De reden hiervoor is eenvoudig: Jezus’ uitnodiging om heilig te worden – het aanbieden van de gave van de Heilige Geest – is bestemd voor iedereen. Niet voor een enkeling, maar voor iedereen. Anders gezegd: wie je ook bent en wat je ook hebt gedaan, als je geestelijke dorst hebt, dan nodigt Jezus *jou* uit om naar Hem toe te komen en te drinken.

JEZUS EN DE JOODSE WORTELS VAN HET GEESTELIJK LEVEN

Dit brengt mij bij mijn vierde en laatste ontdekking. Hoe meer ik las, hoe meer ik besepte dat de groten onder de geestelijke auteurs hun leer niet zomaar uit de lucht plukten. Ze haalden het uit de Bijbel – en met name uit de Evangelien. Neem bijvoorbeeld de beginregels van de klassieker van Thomas a Kempis, *De Navolging van Christus*:

Als we werkelijk verlicht willen zijn ... laat ons belangrijkste streven dan zijn om het leven van Jezus Christus te overpeinzen. De leer van Christus overtreft alle leerstellingen van de heiligen.⁹

Anders gezegd: uiteindelijk is *Jezus zelf de ultieme leraar van het geestelijk leven*. Hij is de meester en het voorbeeld van alle christelijke spiritualiteit. Dat zegt Hij ook zelf: “Gij hebt maar één leraar, de Christus” (Mt. 23,10).¹⁰

Maar er zijn een paar problemen. Zo is het geestelijke onderwijs van Jezus niet altijd gemakkelijk te begrijpen. Laten we één voorbeeld eruit lichten: wat bedoelt Jezus als